

Теорія конфлікту: історія та сучасність

Анотація. Стаття присвячена аналізу уявлень про «конфлікт» у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Розглядаються різноманітні підходи до вивчення конфлікту, його тлумачення, типів, функцій, шляхів вирішення тощо. Проаналізувавши теоретичні та практичні наукові праці присвячені конфлікту, бачимо, що в більшості випадків «конфлікт» містить в собі негативне значення: звичайний, гармонійний стан порушено, щось не так, як повинно бути. Однак, у статті висловлюється думка про те, що конфлікт може тлумачитися й позитивно. З проведеного дослідження випливає, що конфлікт у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі пройшов шлях від свого зародження в давні часи до сучасного стану у вигляді конфліктології як науки.

Ключові слова: конфлікт; конфліктологія; вітчизняна та зарубіжна наукова література; функції та підходи до вивчення конфлікту.

Abstract. The present paper deals with the overview of the notion of «conflict» in home and foreign scientific literature from different angles. Diverse approaches, interpretations, types, functions, ways of conflict solutions etc. have been characterized. Having analyzed theoretical and practical scientific works devoted to the conflict study, we have made the conclusion that in most cases the word «conflict» has a negative meaning: a normal, harmonious state is disturbed, something is wrong and things are not as they should be. Therefore, conflict is something that has to be avoided, resolved or, even better, has to be managed. However, the paper considers conflict positively. It follows that conflict theory occupies a significant place nowadays which has led to the appearance of an interdisciplinary science called conflictology. Today, the problem of conflict study has become up-to-date and used at the theoretical and empirical levels. Its causes and the ways of regulation were in the focus of attention since the ancient times in philosophy, later – in sociology and psychology until present. The very word is «conflict» applied to a wide range of phenomena as well as different scientific directions.

Keywords: conflict; conflictology; domestic and foreign scientific literature; functions and approaches to the study of conflict.

Конфлікти – це норма життя [8, с. 6].

Вступ. Дослідження явища конфлікту має багатовікову традицію. Жоден вагомий конфлікт в історії людства не залишався безслідним: зіткнення, суперечки і війни ретельно описувалися й аналізувалися давньогрецькими філософами (Геракліт, Арістотель, Епікур), гуманістами епохи Відродження (Т. Мор, Е. Роттердамський, Ф. Рабле), англійськими демократами і французькими просвітителами (В.Д. Пристлі, Д. Дідро, Ж.Ж. Руссо), філософами та істориками ХІХ століття (Г.В.Ф. Гегель, Ч. Дарвін, Г. Спенсер), соціологами ХХ століття (Е.У. Берджес, Г. Зіммель, Р.Е. Парк, Т. Боттомор, К. Боулдінг, Е. Гідденс, Р. Дарендорф, Л. Козер) і сучасними представниками суспільних наук (Е.М. Бабосов, А.В. Дмитрієв, А.Г. Здравомислов, І.Е. Фарлі, І.С. Хаймс та ін.).

Метою дослідження є комплексне вивчення феномену «конфлікт» у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, починаючи з античності і до сьогодні. Це явище, зокрема, розглядається в рамках філософії, історії, соціології, психології, конфліктології тощо, що дозволяє найповніше розкрити його сутність, відображаючи при цьому міждисциплінарний характер наукового пізнання.

Постановка завдання. Будучи об'єктом міждисциплінарних досліджень, поняття «конфлікт» залишається невичерпним і недостатньо вивченим у лінгвістиці, що і визначає *актуальність* нашого дослідження.

Поставлена мета конкретизується у наступних завданнях:

- 1) розкрити сутність конфлікту і розробити лінгвістичну модель його опису;
- 2) розглянути різноманітні підходи дослідників до тлумачення конфлікту, його типів, функцій, способів урегулювання тощо.

База даних, методи та методологія проведення дослідження. Матеріалом дослідження слугували теоретичні посібники, лексикографічні джерела й першоджерела вітчизняної та зарубіжної наукової літератури.

Об'єктом дослідження є поняття «конфлікт» у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. *Предметом* дослідження виступає структура та сутність феномену «конфлікт». У дослідженні застосовується комплексна методика, що включає *методи* контекстуального аналізу (багатостороннього зіставлення), етимологічного та порівняльно-історичного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує безліч визначень терміна «конфлікт»: одні вбачають у ньому позитивний і необхідний феномен для розвитку суспільства, а інші – як негатив, те, чого краще по можливості уникати. Слово «*conflict*» є запозиченням: в англійській мові воно з'явилося у XV-му ст. і походить з французької (фр. «*Conflit*», у фр. XV–XVI ст. його писали, як «*conflict*») [22], однак першоджерелом запозичення є лат. мова, де «*cōnflīctus*» (*зіткнення*), було похідним від дієслова «*flīgere*» – «бити, вдарити» і префікса «*com-* / *con-*» зі значенням «з, разом» [23]. Питання сутності конфлікту вирішувалося по-різному в давнину й зараз.

Античність

Важливість і складність поняття «конфлікт» зумовлює той факт, що перші спроби його осмислення було зроблено ще в період античності. Проблема конфлікту протягом багатьох століть привертала увагу мислителів і була об'єктом наукового аналізу. *Конфуцій* – відомий мудрець Древнього Китаю в VI ст. до н. е. – висловлював думку про те, що «злість і зарозумілість, а з ними і конфлікти породжують, у першу чергу, нерівність і несхожість людей» [3, с. 16]. *Геракліт Ефеський* (кін. VI – поч. V ст. до н. е.) – давньогрецький філософ – стверджував, що «у світі все народжується через ворожнечу й сварки, а неодмінною умовою суспільного життя є конфлікти, тому що протиборство, у тому числі й війна, є батьком усього і царем усього» [14, с. 201-202].

На відміну від Геракліта, *Платон* засуджував війну, розглядаючи її як найбільше зло. Аналогічної оцінки стосовно війни як найгострішого соціального конфлікту дотримувався й інший великий мислитель Стародавньої Греції – *Демокріт*. Він говорив: «Громадянська війна є лихо для обох ворогуючих сторін...» [11, с. 8]. *Геродот* теж дотримувався негативної думки щодо війни. Він стверджував, що «ніхто настільки не безрозсудний, щоб надати перевагу війні, а не миру. Адже під час війни батьки ховають дітей, під час же миру – діти батьків» [1, с. 15-16]. Філософ-матеріаліст *Епікур* у своїх працях наголошував на

негативних наслідках зіткнень і вважав, що одного разу вони змусять людей жити в постійному мирі та злагоді [18, с. 693]. *Арістотель* у своїй книзі «*Політика*» подає глибокий аналіз та опис найважливіших джерел конфліктів. Він стверджував, що люди вступають в конфлікти не лише через майнову нерівність, а й внаслідок нерівності в одержуваних почестях. Люди чинять несправедливо по відношенню один до одного не тільки заради предметів першої необхідності, але крім того, вони хочуть жити в радості серед насолод, без смутку і задовольняти свої бажання. Причинами конфліктів також, на думку *Арістотеля*, є нерівність прав, боязнь політиків втратити свої цивільні права, та небажання платити накладені податки. Державний переворот може трапитись навіть на ґрунті любові між молодими людьми, які є важливими посадовцями [2, с. 114, 334, 335, 343].

Таким чином, мрії про безконфліктний стан у суспільстві доповнилися першими теоретичними міркуваннями.

Середні віки

Неоціненний внесок в життя людей зробила *Християнська філософія*, яка усесильно намагалась доказати, що мир та злагода між людьми є кращими за всі втіхи світу, в той же час – конфлікти, чвари, війни є негативним явищем. З цього приводу багато цікавих думок можна знайти в працях гуманістів Відродження. Конфлікт як негативний феномен розглядали *Т. Мор*, *Е. Роттердамський*, *Ф. Рабле*, *Ф. Бекон*, які виступали за мир та злагоду між людьми, державами, країнами. Наприклад, *Еразм Роттердамський* відзначав, що «війна солодка для тих, хто її не знає» [1, с.17], він показував, що конфлікт має ланцюгову реакцію, кожного разу втягуючи в свої тенета все нові жертви. *Френсіс Бекон*, в свою чергу, вважав, що причинами заколотів є релігійні нововведення, податки, зміни законів і звичаїв, порушення привілеїв, загальне пригнічення населення, піднесення недостойних людей, розпущені після походу солдати, нерозсудливі домагання будь-якої з партій, – словом, усе те, що, збуджуючи невдоволення, згуртовує і об'єднує народ на спільну справу. На думку *Ф. Бекона*, для кожного випадку конфлікту існують свої ліки. Одним з перших ліків від заворушень та конфліктів є усунення матеріальних причин для заколоту, а саме голоду і убогості в країні [4, с. 382-383].

На цьому тлі особливо виділяється концепція *Т. Гоббса*, який стверджував, що за своєю природою людина егоїстична та задрісна. І при відсутності громадянського стану війна є звичним явищем – «війна всіх проти всіх». Там, де немає держави, присутня безперервна війна кожної людини проти свого сусіда, а тому кожному належить лише те, що він захопив і тримає силою [6, с. 95].

З вище сказаного, очевидно, що в античні часи та середні віки конфлікти вирішувалися досить жорстокими методами, які доходили часом навіть до фізичного знищення носіїв іншого світогляду. Однак розвиток світової цивілізації відкриває нові, гуманніші способи вирішення конфліктів. Посилення взаємозалежності між людьми і народами в сучасному світі веде до посилення значущості загальнолюдських цінностей і форм взаємин, які ґрунтуються на визнанні цих пріоритетів.

Новий час

У XVIII ст. англійські демократи і французькі просвітителі *В.Д. Прістлі, Ш. Монтеск'є, Д. Дідро, Ж.Ж. Руссо, Вольтер* критикували збройні конфлікти та насильство. Перші розглядалися як пережиток «варварської епохи» і лише ліквідація існуючих феодальних підвалин призведе до «вічного миру». У роботах цього періоду багато уваги приділялося пошуку раціональних форм організації суспільного життя, які усунули б причини соціальних конфліктів, укорінених у віджилих формах державного устрою громадянського миру [9, с. 8]. Висловлювалися різні точки зору стосовно того, що є причинами соціального конфлікту та перспектив їхнього подолання, але попри все це, в країнах тривали безпорядки, війни, непорозуміння між людьми та керівниками держав, однак надія людей на мир ніколи не покидала їх.

Підходи до визначення конфлікту кінця XIX – початку XX ст.

Протягом багатьох століть конфлікти в суспільстві, природі, державі, зіткнення протилежних думок, інтересів, бажань, прагнень, незадоволеність своїм життям, бажання до задоволень, боротьба між людьми, війни між країнами, сімейні чвари були об'єктом роздумів учених того часу. Та попри все це, конфлікт як самостійний предмет дослідження не розглядався аж до кінця XIX ст. Його виділяли або в загальному плані як один із проявів протиріччя і як поняття, що охоплює не лише людські справи, але й природні процеси, або в аспекті аналізу певних видів зіткнень у світі людського буття: військові та класові конфлікти, між підсвідомим і свідомим, драматичні конфлікти в художніх творах тощо. Саме XIX століття ознаменувалося грандіозним переломом в оцінці конфлікту й усвідомленні його суті. Завдяки науковій діяльності *Г.В.Ф. Гегеля, Ч. Дарвіна, Т. Мальтуса, Г. Спенсера* вперше було відзначено позитивну роль конфлікту в розвитку індивіда та суспільства в цілому. На думку вчених, саме конфлікт є сутністю еволюційного та історичного прогресу, оскільки він служить єдиним способом вирішення протиріч і, як наслідок, руху вперед.

Соціологія, що виникла в кінці XIX на початку XX століття виокремила проблему конфлікту в окремий розділ під назвою «*Теорія конфлікту*». В рамках цієї дисципліни світила того часу (*Е.У. Берджесс, Г. Зіммель, Р.Е. Парк, А.В. Смолл, Л.Ф. Уорд* та ін.) відвели конфлікту центральне місце в соціальному процесі і житті суспільства, оскільки, на їхню думку, саме конфлікт є найважливішим джерелом змін [12, с. 15-16]. Німецького соціолога *Г. Зіммеля* вважають одним із засновників сучасної соціології і приписують йому авторство терміна «*соціальний конфлікт*». Він, у свою чергу, наголошував на значущості конфлікту як неминучого соціального феномену в суспільному житті, пов'язаного з властивостями людської природи та властивого людині інстинкту агресивності. Опрацювання проблем конфліктів здійснювалося в соціології в різних напрямках, де чітко змальовувалася важливість конфліктів у житті тогочасного суспільства та вважалося за необхідне проведення їхнього теоретичного аналізу.

На відміну від філософії, що виводить знання про природу конфлікту з апріорних філософських постулатів різних мислителів, соціологія переходить до

теоретичних побудов на основі опрацювання фактичних даних, отриманих за допомогою наукових методів. З 50-х років ХХ століття у вивченні конфлікту починається новий етап. Теоретична база концепції конфлікту була доповнена практичними методами його дослідження: анкетування, статистичні вибірки, порівняльно-історичні узагальнення, рольові ігри тощо. Прихильниками цього підходу були *Т. Боттомор, К. Боулдінг, А. Гідденс, Р. Дарендорф, Л. Козер* та інші [12, с. 16].

На думку німецько-британського соціолога *Р.Г. Дарендорфа*, «соціальний конфлікт – це будь-яке співвідношення елементів, якому притаманні об'єктивні (приховані) або суб'єктивні (наявні) протилежності» [3]. Конфлікт називається соціальним, якщо його можна вивести зі структури соціальних одиниць, тобто він не є індивідуальним. Прихильники цієї точки зору стверджують, що конфлікти – універсальні і характерні не тільки для суспільства в цілому, але і для окремих регіонів. Звідси – конфлікт є суттєвим чинником певних соціальних змін. *Р. Дарендорф* вважає, що конфлікти можуть мати різний характер: це може бути політична дискусія і громадянська війна, мирні переговори і страйк невдоволених робітників, внутрішнє напруження, незгоди між людьми – все це належить до галузі соціального конфлікту. Отже, основною причиною конфліктів є відносини влади та нерівність соціальних верств населення у структурі суспільства. Він також вважає, що соціальний конфлікт не є деструктивним і дисфункціональним поняттям, а, навпаки, і тому намагається підтримувати рівновагу в соціальній системі конфліктів. Для урегулювання конфліктів *Р. Дарендорф* виділяє три основні способи: 1) *придушення конфлікту*. Ще з давніх-давен цей метод для вирішення конфліктів використовували пануючі сили, проте його можна застосовувати лише в поєднанні з іншими методами, оскільки він може призвести до руйнівних наслідків, наприклад, фізичної або психологічної деградації; 2) *скасування конфлікту*. Автор концепції вважає його неефективним, тому що він створює ілюзію вирішення конфлікту, а сама проблема насправді не зникає, бо в світі завжди панує несправедливість та нерівність існуючих класів; 3) *урегулювання конфлікту*. Соціолог вважає цей спосіб найкращим, хоча він і не вирішує конфлікту, але за його допомогою можна контролювати ситуацію і не допускати серйозних зіткнень [3, с. 26].

Американський соціолог *Л. Козер* слідом за *Г. Зіммером*, аналізуючи конфлікт між особистостями і групами, перш за все вказує на відмінності між конфліктом і ворожими почуттями та установками. Під конфліктом *Л. Козер* пропонує розуміти «боротьбу за цінності й домагання через дефіцит статусу, влади, коштів, в якій цілі супротивників повинні бути нейтралізовані або обмежені їхніми суперниками» [3]. На його думку, соціальні конфлікти виконують *деструктивні й конструктивні* функції. Такої ж думки притримуються *А.Я. Анцупов* та *А.І. Шипілов* [1, с. 228]. До *негативних (деструктивних) функцій конфлікту* *Л. Козер* відносить: погіршення відносин між конфліктуючими сторонами; втягнення великої кількості людей в конфлікт; звільнення деяких працівників з метою вирішення конфлікту; неадекватна

поведінка і нерозуміння один одного; уявлення про опонентів як ворогів; бажання до перемоги, а не до вирішення проблем та непорозумінь тощо. До *позитивних (конструктивних) функцій конфлікту* належать: рух уперед до розвитку та певних змін, інновації та вдосконалення, отримання інформації, можливість утворення груп, організацій, згуртування однодумців, зменшення «синдрому покірності», загартовування людини до стійкості в конфліктних ситуаціях тощо [13, с. 12-13].

Конфлікт у психології як важливе явище почали розглядати ще на початку ХХ століття. Саме психологізація конфлікту викликала до життя нову дисципліну під назвою «*Психологія конфлікту*» (Т.І. Короткіна 2016; Л.О. Котлова 2013; Л.В. Цветков 2013; Л.В. Долинська 2010; Н.В. Грішина 2008, 2002; Карстен К. В. Де Дрю та Мікеле Дж. Гельфанд 2008; Г.В. Ложкін, Н.І. Пов'якель 2007; Б.И. Хасан, П.А. Сергоманов 2001; Н.Н. Обозов 2001 та ін.).

Надзвичайний інтерес становлять соціально-психологічні роботи з проблематики конфлікту Н.В. Грішиної, А. Долинської та А. Матяш-Заяц. Н.В. Грішина запропонувала типологію конфліктів, засновану на взаємозв'язках людей в реальних трудових колективах, де основна увага приділялася внутрішнім конфліктам неусвідомленого характеру. Дослідники [7; 10] виділяють чотири типи конфліктів: *внутрішньоособистісні (особистісні [10]), міжособистісні, міжгрупові та внутрішньогрупові*. Н.В. Грішина акцентує увагу на те, що конфлікт є насправді складним явищем, якому важко підібрати пояснення: «*конфлікт – це найважливіший теоретичний конструкт у психоаналітичній концепції, ключ до розуміння психічного життя людини*» [7, с. 91].

Г. Ложкін та Н. Пов'якель розглядають конфлікт як зіткнення різноспрямованих сил (цінностей, інтересів, поглядів, цілей, позицій) суб'єктів – сторін взаємодії, наголошуючи на тому, що поняття різноспрямованості ширше за розуміння протилежності спрямованості, що дає можливість зняти обмеження розуміння проблеми та усунути елемент антагонізму. На їхню думку, конфлікт в сучасному розумінні – це «*надзвичайно багатоліке і багатостороннє явище, одночасно позитивне й негативне, розвиваюче й руйнуюче, і знову розвиваюче, яке відображає у всьому різноманітті справжню діалектику життя*» [15, с. 23].

Американські дослідники Карстен К. В. Де Дрю та Мікеле Дж. Гельфанд у праці «*Психологія конфлікту та управління конфліктами в організаціях*» пропонують наступне визначення конфлікту: «*Conflict is a social phenomenon that occurs across species, time periods, and cultures*» [24, с. 3]. Автори зосереджують свою увагу на дослідженні конфлікту та управління ним в організаціях, стверджуючи, що тісний зв'язок між конфліктом та роботою стає ще сильнішим через різноманітні зміни в світі праці та організації [24, с. 3-4].

Надзвичайно важливий внесок у вивчення конфліктів у психології було зроблено А.Я. Анцуповим, який розширив його понятійну схему опису, вперше запропоновану соціальним психологом Л.А. Петровською. Понятійна схема містила в собі 4 категоріальні групи, що характеризували соціально-психологічний рівень аналізу конфлікту: структуру, його динаміку, функції і типологію. А.Я. Анцупов спочатку розширив схему до 7-ми груп понять, а згодом

до 11 понятійно-категоріальних груп опису конфлікту: *сутність; класифікація; структура; функції; генезис конфлікту; еволюція; динаміка; системно-інформаційний опис; попередження; завершення; дослідження і діагностика методу вивчення конфлікту* [1, с. 156-157].

Явище конфлікту досліджують представники різних наук: історії, філософії, соціології, психології та ін. Кожен з науковців розробляє свої підходи до поняття конфлікту, оперує своїм розумінням та термінами, зосереджуючи увагу на певних сторонах людського життя та суспільства. Зацікавленість учених різних дисциплін проблемою конфлікту і розуміння його суті привели до виникнення у другій половині ХХ століття окремої міждисциплінарної галузі гуманітарного знання, яка інтегрує та розвиває досвід наукового осмислення конфлікту, що накопичувався упродовж багатьох століть – *конфліктології*. «В основі будь-якого конфлікту лежить протиріччя, що відіграє системоутворюючу роль як для різних видів конфлікту, так і для різних рівнів їхнього вивчення» [17, с. 59]. Таке пояснення конфлікту пов'язує його з поняттєвою категорією протиріччя й викликає неоднозначність його тлумачення.

Теоретико-практичний аналіз наукових праць з конфліктології показав, що за останні роки інтерес до вивчення конфліктів значно зріс (*Л.М. Герасіна, М.П. Требін, В.Д. Воднік 2012; А. Я. Анупов, С. В. Баклановский 2009; В.С. Орлянський 2007; А.І. Берлач, В.В. Кондрюкова 2007; Є.Б. Тихомирова, С.Р. Постоловський 2007; Л.І. Скібіцька 2007; Н.І. Леонов 2006; М.В. Примуш 2006; А.Я. Анупов, А.І. Шипілов 2004; И.Е. Ворожейкін., А.Я. Кібанов, Д.К. Захаров 2004; М.І. Пірен 2003; Л.М. Ємельяненко, В.М. Петюх, Л.В. Торгова, А.М. Гриненко 2003; Г.І. Козирев 2001; Л.Н. Цой 2001; Н.Ф. Вишнякова 2000; А.В. Дмитрієв 2000; А.Я. Ляпунов, А.І. Шипілов 2000; А.С. Кармін 1999 та ін.*).

Визначення конфлікту як протиріччя, складного соціального та психологічного явища, знаходимо в праці *А.Я. Анупова та А.І. Шипілова*: «*Конфлікт* – досить складне соціальне і психологічне явище, успішність вивчення якого багато в чому залежить від якості вихідних методологічних і теоретичних передумов та методів, що використовуються» [1, с. 87]. Вчені стверджують, що його сутність «полягає не стільки у виникненні протиріччя, зіткнення інтересів, скільки в способі усунення цього протиріччя, у протидії суб'єктів соціальної взаємодії» [1, с. 88]. Однак, проблема часто полягає в тому, що суть протиріччя в конфлікті у більшості випадків не лежить на поверхні. Учасники конфлікту можуть тільки припускати, чи ситуація критична і призведе до конфлікту, чи ні. Таким чином, «*предмет конфлікту* – це об'єктивно існуюча або уявна проблема, що лежить в основі конфлікту. Це – те протиріччя, через яке і заради розв'язання якого сторони вступають у протиборство» [1, с. 254]. Ще одним з важливих атрибутів конфлікту є його об'єкт, який важко визначити через те, що він лежить глибше, ніби «покритий шкаралупою» і є «ядром проблеми, центральною ланкою конфліктної ситуації» [1, с. 254]. Через складність визначення об'єкт іноді розглядають як причину, привід до конфлікту. Об'єктом конфлікту може бути як

матеріальна, соціальна, так і духовна цінність, володіти якою бажають обидві сторони конфлікту [1, с. 228].

Особливої уваги заслуговує базова типологія конфліктів *А.Я. Анцупова* та *А.І. Шипілова*, що ділить їх за участю людини на соціальні і внутрішньоособистісні, а також зооконфлікти. *Соціальні конфлікти* включають: міжособистісні, між особистістю і групою, між малими, середніми, великими соціальними групами, міждержавні. *Внутрішньоособистісні конфлікти*: між «хочу» і «хочу», між «хочу» і «не можу», між «хочу» і «треба», між «можу» і «не можу», між «треба» і «потрібно», між «треба» і «не можу». *Зооконфлікти*: інтрапсихічні та між тваринами [1, с. 226].

Конфліктами тварин займалися і американські дослідники *Кетіл Скоген*, *Олве Кранге* та *Нелене Фігарі*. Упродовж 15 років вони досліджували питання конфліктів між вовками у Норвегії, що й висвітили у своїй книзі «*Конфлікти вовків*». Було показано, що конфлікти між вовками такі ж важливі та систематичні, як і між людьми, так само існує боротьба за територію, владу, їжу, сім'ю тощо. На їхню думку, боротьба – це набагато більше, ніж незгода з приводу режиму управління м'ясоїдними тваринами та наслідків наявності в околицях вовків. Вовк цілком може зашкодити самому собі і викликати проблеми для фермерів та мисливців, але питання хижих тварин або навіть питання збереження дикої природи чи управління земельними ресурсами цим не обмежується. По суті, мова йде про владні відносини і про те, як люди сприймають світ у суспільному ладі. Автори книги розкрили потенціал для кращого розуміння не лише проблем тварин, але й фундаментальних аспектів розвитку сучасного суспільства. Зустрічі хижих звірів з людьми частіше за все мають негативні наслідки для людей, але в ситуації мисливця та вовка, перевага надається мисливцеві. Однак, слід пам'ятати, що хижий звір може стати свійським, як і в суспільстві – ворог може стати другом [25].

Найчастіше зустрічається типологія, заснована на виділенні суб'єктів конфлікту і сфер його прояву. Так, *А.С. Кармін* та ін. пропонують типологію конфлікту створену на основі складу учасників: *внутрішньоособистісні*; *міжособистісні*; *групові* (між неформальними малими групами в складі однієї спільноти); *конфлікти в організаціях* (де конфліктними сторонами є групи-колективи підрозділів організації); *міжгрупові конфлікти між великими соціальними групами* (соціальні, політичні, міжкультурні). Автори відзначають тісний взаємозв'язок між конфліктами та їхній взаємоперехід з одного типу в інший [13, с. 27-28]. Зрозуміло, що подібна класифікація, як і будь-яка спроба розділити соціальні явища, є умовною. У реальному житті все взаємопов'язано.

Звичайно, можна жити без слова «конфлікт», але жити без конфліктів неможливо, оскільки вони є повсюди. Якби не існувало цього слова, то все одно вживалися б слова «зіткнення», «незгода», «суперечка», «сутичка», «боротьба» і т. п. [13, с. 5].

Цікаву класифікацію подала *М.І. Пірен*, розглядаючи конфлікти залежно від їхнього: *способу вирішення* (насильницькі, ненасильницькі); *потреб* (інтересів,

поглядів); *природи виникнення* (політичні, соціальні, економічні); *напрянків дії* (вертикальні, горизонтальні); *ступеня прояву* (відкриті, приховані); *кількості учасників* (внутриособистісні, міжособистісні, міжгрупові) [16, с. 42].

На її думку, *конфлікт* – це:

- (від лат. *conflictus*) – зіткнення протилежних інтересів, сил, поглядів;
- суперечність, яка важко вирішується і пов'язана з гострими емоційними переживаннями;
- конфліктна ситуація плюс інцидент;
- зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок суб'єктів взаємодії ;
- суперечність, яка виникає між людьми у зв'язку з вирішенням тих або інших питань соціального й особистого життя;
- психологічна суперечність сторін, які мають несумісні цілі та інтереси;
- прагнення однієї сторони утвердити свою позицію, а інша сторона протестує проти неправильної оцінки її діяльності [16, с. 346].

М.І. Пірен вважає, що феномен конфлікту не належить одній конкретній науці, це – соціальне явище, яке проникає в усі галузі людського соціуму, тому його й вивчають представники різних дисциплін. У своїй праці автор також звертає увагу на те, що на Заході одним із основних напрямків роботи наукових центрів є саме конфлікти. У США існує ряд університетів – Гарвардський, Вісконсинський, Джорджтаунський, Мічиганський та ін., де займаються цією проблемою, розглядаючи конфлікт не тільки з теоретичної точки зору, але й активно ведуть пошук їхнього практичного застосування, наприклад, проводять навчання, як правильно вести переговори, вирішувати суперечки та як правильно вести себе в ролі посередника в конфліктних діях [16, с. 79].

Конфлікт визначають і як зіткнення протилежних або несумісних інтересів, дій, поглядів і цілей окремих осіб, соціальних груп чи спільнот, політичних партій, організацій, держав, різних соціальних (політичних, економічних) систем (соціополітична інтерпретація); це найбільш гострий спосіб розв'язання суперечностей, які виникають у процесі соціальної взаємодії, що полягає у протидії між суб'єктами конфлікту та зазвичай супроводжується негативними емоціями (соціопсихологічна інтерпретація) [5, с. 7]. При цьому розрізняються наступні *види соціальних конфліктів*: економічний, політичний, правовий, конфлікти духовно-культурної сфери, релігійні, міжнаціональні, трудовий конфлікт, соціально-професійний, адміністративний, сімейно-побутові та глобальні конфлікти цивілізації [5, с. 76-100].

Надзвичайно багато праць зарубіжних науковців присвячено управлінню конфліктами (Bruce Burton, Margret Lepp Morag Morrison, John O'Toole «Acting to Manage Conflict and Bullying Through Evidence-Based Strategies» 2015; Carole Spiers «Cool it! (Anger Management and Conflict Resolution)» 2012; Michael Dues «The Art of Conflict Management: Achieving Solutions for Life, Work, and Beyond» 2010; Jack G. Montgomery, Eleanor I. Cook «Conflict Management for Libraries (strategies for a positive, productive workplace)» 2005; Fergus Carr, Theresa Callan

«Managing Conflict in the New Europe» 2002; M. Afzalur Rahim «Managing Conflict in Organizations» 2001 та ін.).

«Конфлікти – це невичерпний об’єкт пізнання, про який не можна дізнатися абсолютно все» [1, с. 91].

У лексикографічних джерелах досліджуваний феномен тлумачиться по-різному. Так, The Cassell Concise Dictionary визначає його як: «**conflict** – v. i. 1) to come into collision, to clash; 2) to strive or struggle; 3) to differ, to disagree; 4) to be incompatible [21, p.303]. Поряд із таким визначенням конфлікту своє трактування подає Cambridge International Dictionary of English: «**conflict**, v – descriptions of the same thing might conflict if they are different in a way that suggests that one of them must be false» [19, p. 286]. В свою чергу, Longman Dictionary of English Language and Culture розглядає це явище як: «**conflict**, v – (with) to be in opposition; disagree» [20, p.265]. Аналіз цих та інших визначень показує, що при всій схожості характеристик, що описуються як складові компонентів чи ознак цього поняття, кожне визначення розкриває та тлумачить його окрему властивість.

Висновки з дослідження. Проаналізувавши теоретичні та практичні наукові праці, присвячені конфлікту, його історичному минулому, розуміємо, що *конфлікт* – це складний феномен, який містить у собі безліч аспектів залежно від сфери життєдіяльності людини і може виникати будь-де, будь-коли і будь з ким. Конфлікт є об’єктом не тільки наукового пізнання, а перш за все об’єктом сутності людини, а тому його дослідження є необхідним для розробки, вдосконалення та покращення людських взаємовідносин. Дослідження в галузі конфліктології як у вітчизняній, так і зарубіжній науковій літературі пройшли шлях від абсолютного його ігнорування до оцінки конфлікту як важливого і в деякій мірі необхідного для подальшого вивчення явища, яке сприяло створенню спеціальної міждисциплінарної науки – конфліктології.

Перспективним для подальшого дослідження вважаємо комплексний аналіз конфлікту в різних сферах діяльності людини та комунікативних ситуаціях, шляхів його вирішення на основі зіставного вивчення дієслів, що позначають конфліктні дії, в сучасних англійській та українській мовах.

Список використаної літератури

1. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология: учебник для вузов. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. 591 с.
2. Аристотель. Политика. Перевод с др.-греч. С. М. Роговина. М.: РИПОЛ классик, 2010. 592 с.
3. Бэкон Ф. Сочинения: в 2 т. / сост., общая ред. и вст. статья А. Л. Субботина. М.: «Мысль», 1972. Т. 2. 582 с.
4. Берлач А.І., Кондрюкова В.В. Конфліктологія: навч. посіб. для дист. навч. К.: Університет «Україна», 2007. 217 с.
5. Герасіна Л.М., Требін М.П., Воднік В.Д. та ін. Конфліктологія: навч. посібник. Х.: Право, 2012. 128 с.
6. Гоббс Т. Сочинения: в 2 т. / сост., ред., авт. примеч. В. В. Соколов; Пер. с лат. и англ. М.: «Мысль», 1991. Т. 2. 731 с.
7. Гришина Н.В. Психология конфликта. 2-е изд. СПб.: Питер, 2008. 544 с.

8. Дедов Н.П., Морозов А.В., Сорокина Е.Г., Сулова Т.Ф. Социальная конфликтология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / под ред. А.В. Морозова. М.: Издательский центр «Академия», 2002. 336 с.
9. Дмитриев А.В. Конфликтология: учебное пособие. М.: Гардарики, 2000. 320 с.
10. Долинська Л.В., Матяш-Заяц Л.П. Психологія конфлікту: навчальний посібник. К.: Каравела, 2010. 304 с.
11. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии. 3-е изд., перераб. и доп. Изд.: Питер, 2009. 384 с.
12. Ермолаева Е.Н. Концепт conflict и его объективация в лексико-семантическом пространстве современного английского языка: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Кемерово, 2005. 212 с.
13. Конфликтология / под ред. А.С. Кармина. СПб.: Издательство «Лань», 1999. 448 с.
14. Лебедев А.В. Фрагменты ранних греческих философов. М.: Изд. «Наука», 1989. Ч.1. 575 с.
15. Ложкин Г.В., Повякель Н.И. Практическая психология конфликта: учеб. пособие. 2-е изд., стереотип. К.: МАУП, 2002. 256 с.
16. Пірен М.І. Конфліктологія: підручник. К.: МАУП, 2003. 360 с.
17. Примуш М.В. Конфліктологія: навчальний посібник. К.: ВД «Професіонал», 2006. 288 с.
18. Философский словарь / под ред. И.Т.Фролова. 7-е изд., перераб. и доп. М.: Республика, 2001. 719 с.
19. Cambridge International Dictionary of English / Paul Procter. Cambridge University Press, 1995. 1773 p.
20. Longman Dictionary of English Language and Culture / Della Summers. Essex, England: Longman Group UK Limited, 1992. 1528 p
21. The Cassell's Concise Dictionary / Lesly Brown. London: Cassell's Publishers, 1997. 1711 p.
22. The Compact Edition of the Oxford English Dictionary: in 2 vol. / Herbert Coleridge. Oxford: OUP, 1980. V.1. 2048 p.
23. The Concise Oxford Dictionary of English Etymology / ed. by T.F. Hoad. Oxford, N. Y.: Oxford University Press, 1996. 552 p.
24. The Psychology of Conflict and Conflict Management in Organizations / Carsten K.W. De Dreu, Michele J. Gelfand. New York, London: Lawrence Erlbaum Associates. Taylor & Francis Group, 2008. 484 p.
25. Wolf conflicts: a sociological study / Ketil Skogen, Olve Krange, and Helene Figari. N. Y.: Berghahn Books, 2017. V. 1. 217 p.